

POPULACJA LĘGOWA GAWRONA *CORVUS FRUGILEGUS* NA ZIEMI PŁOCKIEJ

Abstrakt

W artykule zaprezentowano liczebność i rozmieszczenie kolonii lęgowych gawrona *Corvus frugilegus* na Ziemi Płockiej. Inwentaryzację przeprowadzono na przełomie lat 2014/2015 na obszarze 3 351 km². Odnotowano 36 kolonii, w których zlokalizowano 2622 gniazd, a całkowitą liczebność populacji oszacowano na 2700-3000 par lęgowych. Średnie zagęszczenie wynosiło 78 par/100 km². Największa kolonia (443 gniazd) zlokalizowana była w miejscowości Drobin – skupiała ona 17 % wszystkich zinwentaryzowanych gniazd. Kolejne duże kolonie stwierdzono w Matej Wsi (310), Radzanowie (274), Bielsku (271), Starożrebach (246). Większości kolonii zlokalizowana była w miastach – stwierdzono w nich 22 kolonie (61,1%), w których gniazdowało 1037 par (39,5%). We wsiach stwierdzono 14 kolonii (38,8%) skupiających 1585 par (60,5%). Gawrony zakładały gniazda na co najmniej 14 rodzajach drzew. Najczęściej gniazda położone były na: topolach *Populus sp.*, klonach *Acer sp.*, lipach *Tata sp.*, olszach *Alnus spp.*, kasztanowcach *Aesculus spp.* i jesionach *Fraxinus sp.* Udział innych drzew był znacznie niższy. W trakcie prac terenowych odnotowano różne rodzaje zagrożeń i negatywnych działań w stosunku do kolonii gawrona. Były to m.in.: płoszenie ptaków przy użyciu wystrzałów oraz głosów ptaków drapieżnych, podcinanie konarów drzew, a także usuwanie gniazd w całej kolonii w okresie pozalęgowym.

Słowa kluczowe: gawron, Ziemia Płocka, inwentaryzacja w latach 2014/2015

Jeszcze w pierwszej połowie XIX wieku gawron na Mazowszu był nadzwyczaj rzadki, głównie w wyniku tępienia lub podbierania jaj i piskląt¹.

Od połowy XX wieku w krajach Europy nastąpił proces zwiększania się liczebności populacji tego gatunku w miastach. Wraz z zaprzestaniem bezpośredniego tępienia i niszczenia kolonii gatunek ten zasiedlił duże miasta, w obrębie których dziś – wtórnie – dominują kolonie nieduże². Jednocześnie obserwowany był proces wycofywania się gawrona z centrów aglomeracji na ich obrzeża przy jednoczesnym zaniku kolonii położonych wśród zadrzewień śródpolnych³.

Według wielu autorów w Polsce trwa regres spadkowy liczebności tego gatunku⁴, a przyczyną takiej sytuacji są najprawdopodobniej niekorzystne zmiany w uprawie gruntów rolnych. W związku z tym istnieje konieczność monitoringu stanu populacji gawrona oraz określenie jego obecnej sytuacji w kraju⁵. Najlepiej poznane pod względem rozmieszczenia i dynamiki liczebności tego gatunku są zachodnie rejony Polski. Z terenu Mazowsza Płockiego brak jest aktualnych publikacji na temat populacji lęgowej gawrona. Celem niniejszej pracy

jest uzupełnienie stanu wiedzy poprzez przedstawienie wyników inwentaryzacji kolonii i gniazd gawrona na Ziemi Płockiej w latach 2014/2015.

Teren badań

Ziemia Płocka to umowne określenie terenów obejmujących miasto Płock, powiaty: płocki, sierpecki i gostyniński. Obszar ten położony jest w zachodniej części województwa mazowieckiego. Pod względem administracyjnym badany teren

obejmuje 25 podstawowych jednostek – gmin, jedno duże miasto (Płock), dwa miasta powiatowe (Sierpc, Gostynin) i trzy mniejsze miasta (Gąbin, Wyszogród, Drobin).

Powierzchnia przedmiotowego obszaru wynosi 3 351 km², z czego 199 ha to grunty rolne (w tym łąki i pastwiska 36,8 ha) 55,6 ha to lasy i 33,3 ha pozostałe grunty. Liczba mieszkańców wynosi 333 tys. ludzi, co równa się zagęszczeniu 99 osób/km².

Ziemia Płocka w podziale fizyczno-geograficznym Polski⁶ należy do prowincji Nizy Środkowoeuropejskiego podzielonego zasięgiem zlodowacenia bałtyckiego (północnopolskiego) na dwie podprowincje: Pojezierze Południowobałtyckie i Nizina Środkowopolska.

Klimat badanego terenu charakteryzuje się zmiennością warunków pogodowych, wywołanych głównie ścieraniem się wilgotnych mas powietrza polaro-morskiego z suchymi masami powietrza polaro-kontynentalnego. Według podziału na dzielnice rolniczo-klimatyczne obszar ten zalicza się do dzielnic środkowej, o najmniejszych w Polsce opadach rocznych.

Gleby użytkowane rolniczo są bardzo zróżnicowane pod względem jakości. Najczęściej występującymi glebami są: płowe, brunatne wyługowane, hydromorficzne (glejowe, murszowe, torfowe), mady rzeczne. Wśród nich przeważają grunty orne klasy II – IV. Mało jest użytków rolnych o wysokiej bonitacji (klasa I – III), które powstały z gleb pochodzenia mineralnego. Dużo jest użytków rolnych klas IV – VI wytworzonych z gleb pochodzenia organicznego.

Metody badań

Inwentaryzację kolonii lęgowych gawrona na Ziemi Płockiej rozpoczęto w 2014 roku, a zakończono w roku 2015. Liczenie w terenie przeprowadzono od końca listopada wyszukując potencjalne miejsca lęgowe do początku maja (przed rozwinięciem się liści) kiedy liczba gniazd nie ulegała już zmianom. W koloniach notowano liczbę gniazd i drzew ją tworzących, z podziałem na gatunki lub rodzaje. Ponadto określano jej lokalizację (np. miasto, miasteczko, wieś) oraz położenie (tj. zadrzewienia, aleja, park, cmentarz, pojedyncze drzewo, szpalery).

W trakcie zbierania danych zwracano również uwagę na inne gatunki ptaków, które gniazdowały w obrębie badanych kolonii. Metodę klasyfikującą kolonie przyjęto za Zbrytem⁷, przyjmując lokalizację w bezpośredniej bliskości minimum trzech gniazd. W sytuacji, gdy nie można było jednoznacznie określić, czy między położonymi

w pobliżu gniazdami zachodzą interakcje, za osobne kolonie uznawano arbitralnie co najmniej dwa gniazda. Kolonie występujące w jednej miejscowości oddalone o około 50-100 metrów traktowano jako osobne skupiska lęgowe. Zebrane dane uzupełniono również o wywiady środowiskowe z mieszkańcami wykorzystując je jako uzupełnienie informacji o zmianach i zagrożeniach dla kolonii.

Wyniki

Inwentaryzacja kolonii lęgowych gawrona na obszarze Ziemi Płockiej wykazała istnienie 36 kolonii z łączną liczbą gniazd 2622 zlokalizowanych w szesnastu miejscowościach (tab. 1). Nie stwierdzono kolonii poza osiedlami ludzkimi. Średnie zagęszczenie w badanych latach wynosiło 78 par/100 km² powierzchni ogólnej. W poszczególnych miejscowościach odnotowano od jednej do trzynastu kolonii. Największa liczba kolonii znajdowała się w Płocku (13) oraz Małej Wsi i Wyszogrodzie (3). W odnotowanych koloniach gniazdowało łącznie 746 par lęgowych. Zagęszczenie gawronów na podstawie liczby gniazd jest zawsze wyższe od efektywnej liczby gnieźdzących się par. Liczba nowo budowanych gniazd ulega dużym wahaniom na skutek zniszczeń (22-82%), a znaczna część gniazd starych jest nie zajętych. Błąd podczas jednego liczenia może wynosić 30%. W związku z tym całkowitą liczebność populacji oszacowano na 2700-3000 par lęgowych. Największa kolonia (443 gniazd) zlokalizowana była w miejscowości Drobin w powiecie płockim – skupiała ona 17 % wszystkich zinwentaryzowanych gniazd. Kolejne duże kolonie stwierdzono w Małej Wsi (310), Radzanowie (274), Biełsku (271), Staroźrebach (246). Większości kolonii zlokalizowana była w miastach – stwierdzono w nich 22 kolonie (61,1%), w których gniazdowało 1037 par (39,5%). We wsiach stwierdzono 14 kolonii (38,8%) skupiających 1585 par (60,5%). Odnotowano cztery typy siedlisk w których gniazdowały gawrony: zgromadzenia drzew, cmentarze, parki i aleje przydrożne (Wykres 1). Najliczniej gawrony gniazdowały w różnego rodzaju skupiskach drzew (przy zabudowaniach m.in. kościołach, blokowiskach, placach). W takim typie siedliska stwierdzono 43% kolonii.

Wysokość umieszczenia gniazd wahała się w odstępie od 6 metrów do 30 metrów. Najniżej umieszczone były gniazda w kolonii zlokalizowanej przy bramie nr 2 PKN ORLEN: wszystkie gniazda znajdowały się na wysokości od 6 do 15 m. Najwyżej posadzone gniazda odnotowano na topolach w koloniach w Drobinie.

Tabela 1. Liczebność populacji lęgowej gawrona *Corvus frugilegus* na Ziemi Płockiej w latach 2014/2015

Lp.	Miejscowość	Liczba koloni	Liczba gniazd w koloniach	Liczba gniazd razem
1.	Płock	13	18, 5, 2, 1, 3, 2, 22, 2, 184, 8, 3, 24, 20	294
2.	Drobin	2	443, 17	460
3.	Nowy Duninów	1	2	2
4.	Gostynin	2	100, 6	106
5.	Mała Wieś	3	17, 310, 77	404
6.	Radzanowo	1	274	274
7.	Płock/Radziwie	1	60	60
8.	Rogotwórk	1	9	9
9.	Sanniki	2	104, 24	128
10.	Sierpc	1	69	69
11.	Słubice	1	145	145
12.	Sokołów	1	26	26
13.	Staroźreby	1	246	246
14.	Wyszogród	3	37, 7, 4	48
15.	Bielsk	2	68, 271	339
16.	Słupia	1	12	12
Razem		36	–	2622

Gawrony zakładały gniazda na co najmniej 14 rodzajach drzew (tab. 2). Najczęściej gniazda położone były na: topolach *Populus sp.*, klonach *Acer sp.*, lipach *Tata sp.*, olszach *Alnus spp.*, kasztanowcach *Aesculus spp.* i jesionach *Fraxinus sp.* Udział innych drzew był znacznie niższy.

W koloniach gawronów stwierdzono gniazdowanie: sierpówki *Streptopelia decaocto* – 9 obserwacji, grzywacza *Columba palumbus* – 8 obserwacji, sroka *Pica pica* – 3 obserwacje, kawka *Corvus monedula* – 2 obserwacje (w budkach zlokalizowanych w koloni w Małej Wsi). W trakcie prac terenowych odnotowano następujące rodzaje zagrożeń i negatywnych działań w stosunku do kolonii gawrona. Były to m.in.: płoszenie ptaków przy użyciu wystrzałów (jeden przypadek) oraz głosów ptaków drapieżnych, podcinanie konarów drzew, a także usuwanie gniazd w całej kolonii w okresie pozalęgowym (trzy

przypadki). Opinie społeczeństwa dotyczące lęgów gawronów w miastach są podzielone. Większość osób twierdziła, iż ptaki te powinny zostać usunięte z miasta ze względu na to, że brudzą i hałasują. Największym problemem dla mieszkańców są kolonie zlokalizowane na cmentarzach i w parkach. Obecność gawronów w pełni sezonu lęgowego w tych miejscach powoduje brudzenie pomników, ale także chodników i ławek oraz uzasadnioną obawę przed chodzeniem pod drzewami w parku. Zdecydowanie mniejsza część społeczeństwa darzy sympatią te ptaki twierdząc, że przyczyniają się do niszczenia wielu szkodliwych owadów i gryzoni.

Dyskusja

Przebieg zanikania kolonii gawrona na terenach wiejskich – poza terenami zabudowanymi – sygnalizowany jest od kilku lat w różnych regionach Polski⁸. Wyniki przeprowadzonego cenzusu są zbieżne z ogólnokrajową tendencją na co wskazuje rozlokowanie kolonii głównie w obrębie większych miast oraz miasteczek w regionie płockim. W związku z brakiem wcześniejszych danych dotyczących występowania i lęgów gawronów na Ziemi Płockiej trudno jest aktualnie stwierdzić jaki jest trend populacji na przedmiotowym obszarze. Jednakże biorąc pod uwagę zanik wielu ze znanych kolonii może potwierdzić spadek populacji gawrona również w tej części Polski.

Zagęszczenie par w regionie płockim (78 par/100 km²) było nieco wyższe niż średnie zagęszczenie

Wykres 1. Siedlisko gniazdowania

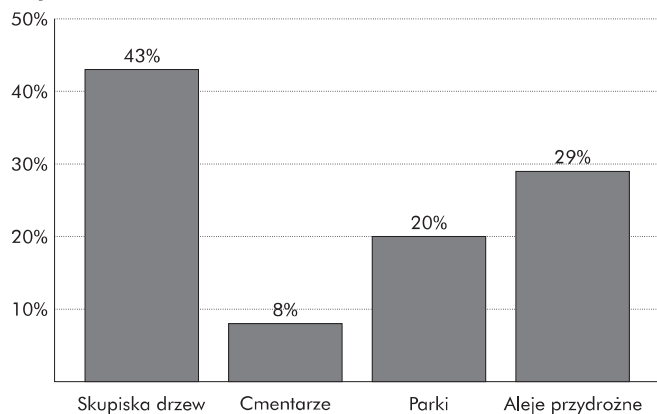

Tabela 2. Gatunki drzew, na których gawrony *Corvus frugilegus* umieszczają gniazda w koloniach na Ziemi Płockiej

Gatunek drzewa	Liczba gniazd		Liczba pojedynczych gniazd na drzewie	
	N	%	min.	maks.
topola <i>Populus x canadensis</i>	780	29,7	1	31
klon <i>Acer spp.</i>	558	21,3	1	21
lipa <i>Tilia spp.</i>	410	15,6	1	20
olsza <i>Alnus spp.</i>	343	13,1	1	9
kasztanowiec <i>Aesculus spp.</i>	264	10,1	1	18
robinia <i>Robinia pseudoacacia</i>	77	2,9	1	11
jesion <i>Fraxinus spp.</i>	66	2,5	1	6
brzoza <i>Betula spp.</i>	42	1,6	1	6
dąb <i>Quercus spp.</i>	27	1,0	1	9
sosna <i>Pinus spp.</i>	20	0,8	1	7
modrzew <i>Larix spp.</i>	16	0,7	1	4
wiąz <i>Ulmus spp.</i>	10	0,4	1	7
grab <i>Carpinus betulus</i>	7	0,3	1	6
wierzba <i>Salix spp.</i>	2	0,0	1	1
łącznie	2622	100		

tego gatunku na losowo wskazanych powierzchniach w całym kraju, które mieściło się w zakresie 50-55 par/100 km² (9). Natomiast uzyskany wynik liczebności jest porównywalny do średniego zagęszczenia dla obszaru Europy¹⁰.

Należy jednak podkreślić, że porównywanie zagęszczeń tego kolonijnego i nierównomiernie rozmieszczonego gatunku między powierzchniami o bardzo różnej wielkości oraz o różnej lesistości jest dość utrudnione i może nie być miarodajne.

Gawrony na Ziemi Płockiej gnieździły się głównie na drzewach liściastych. Podobny wynik zarejestrowano dla populacji na Śląsku, Wielkopolsce oraz na Ziemi Przemyskiej i Lubuskiej¹¹. Natomiast na Wysoczyźnie Siedleckiej i Ziemi Jarocińskiej gniazda gawrony preferowały drzewostany sosnowe¹². Należy jednak podkreślić, że różnice regionalne nie odzwierciedlają odmienności w preferencjach wyboru drzew, ale raczej rozbieżność w frekwencji występowania poszczególnych gatunków drzew w analizowanych rejonach kraju.

Potwierdzono, iż w dużym mieście (jakim jest Płock) istnieje trend do tworzenia się wielu niedużych kolonii¹³. Doświadczenia autorów wskazują, że jest to wynikiem rozdrobnienia i małej puli zasobności żerowisk w miastach, tj. wycinka drzew, wykaszanie pasów zieleni oraz presja ze strony ludzi. Ponadto przy zbyt okazałych koloniach wydatek

energetyczny ponoszony na przeloty na żerowiska poza obrębem miasta może być inadequatejny do bezpieczeństwa, jakie daje gniazdowanie w granicach aglomeracji miejskich¹⁴. Wszystko to może wyjaśniać, dlaczego w obrębie dużych aglomeracji miejskich gawrony tworzą znacznie mniejsze kolonie lęgowe. W trakcie prac badawczych zarejestrowano szereg zagrożeń i negatywnych oddziaływań antropogenicznych w stosunku do kolonii gawrona. Jednakże działania te wydają się mieć krótkotrwały wpływ na spadek liczebności populacji gawrona w zestawieniu ze zmianami struktury krajobrazu i upraw rolnych.

Aktualne inwentaryzacje prowadzone nad gawronem potwierdziły gniazdowanie w zasięgu jego kolonii kilku gatunków ptaków¹⁵. Były to przede wszystkim: sierpówka *Streptopelia decaocto*, grzywacz *Columba palumbus*, sroka *Pica pica*, kawka *Corvus monedula*. Prawdopodobnie zjawisko gniazdowania w obrębie kolonii innych gatunków wiąże się z unikaniem presji drapieżnictwa gniazdowego.

Mimo postępującego spadku liczebności gawron nadal postrzegany jest jako gatunek pospolicity i wręcz konfliktowy. Przyszłe badania powinny koncentrować się głównie na faktycznej szkodliwości ptaków gnieźdzących się w obrębie ludzkich osiedli.

Przypisy

- ¹ L. Tomiałojć, *Ptaki Polski: rozmieszczenie i liczebność*, PWN, Warszawa 1990.
- ² L. Tomiałojć, T. Stawarczyk, *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*, PTPP „pro Natura”, Wrocław 2003.
- ³ A. Zbyryt, M. Zbyryt, P. Siwak, Z. Kasprzykowski, *Rozmieszczenie i liczebność gawrona *Corvus frugilegus* w województwie podlaskim w 2012 roku*, „Ornis Polonica” 2013, nr 54, s. 25-39.
- ⁴ Z. Kasprzykowski, *Liczebność populacji lęgowej gawrona *Corvus frugilegus* na Wysoczyźnie Siedleckiej*, „Kulon” 2001, nr 6, s. 63-69; P. Chylarecki, D. Jawińska, *Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych – Raport z lat 2005 – 2006*, OTOP, Warszawa 2007; M. Tobółka, P. Szymański, S. Kuźniak, S. Maćkowiak, S. Kaczmarek, J. Maliczak, W. Michałak, J. Ratajczak, P. Sieracki, J. Stępniewski, *Spadek liczebności populacji lęgowej gawrona *Corvus frugilegus* na Ziemi Leszczyńskiej*, „Ornis Polonica” 2011, nr 52, s. 107-116.
- ⁵ L. Tomiałojć, *Spadek liczebności śródpolnych ptaków krukowatych *Corvidae* w południowo-zachodniej Polsce*, „Chrońmy Przyrodę Ojczystą” 2009, nr 65, s. 415-422.
- ⁶ J. Kondracki, *Geografia regionalna Polski*, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- ⁷ A. Zbyryt, M. Zbyryt, P. Siwak, Z. Kasprzykowski, *op. cit.*, s. 25-39.
- ⁸ *Ibidem*, s. 25-39; J. Pietrowiak, *Gawron *Corvus frugilegus* na ziemi jarocińskiej (Wielkopolska) – stan po 35 latach*, „Przegląd Przyrodniczy” 2011, t. XXII, nr 1, s. 108-116; P. Wylęgała, D. Kujawa, A. Batycki, B. Krąkowski, M. Białek, *Populacja lęgowa gawrona *Corvus frugilegus* w północnej Wielkopolsce – stan aktualny i zmiany liczebności*, „Ptaki Wielkopolski” 2013, nr 2, s. 101-110.
- ⁹ P. Tryjanowski, M. Rzępała, *Gawron *Corvus frugilegus**, w: A. Sikora, Z. Rohde, M. Gromadzki, G. Neubauer, P. Chylarecki (red.), *Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985-2004*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2007, s. 474-475.
- ¹⁰ A. Brenchley, J. Tahon, *Corvus frugilegus* Rook, w: E.J.M. Hagemeyer, M.J. Blair (red.), *The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance*, T&AD Poyser, London 1997.
- ¹¹ J. Hordowski, *Gawron (*Camus frugilegus*) w południowo-wschodniej części województwa przemyskiego*, „Not. Om.” 1989, nr 30, s. 21-36; L. Jerzak, R. Piekarski, *Rozmieszczenie i liczebność kolonii gawrona *Comus frugilegus* w województwie lubuskim w 2001 roku*, w: P. Indykiewicz, T. Barciak, G. Kaczorowski [red.], *Bioróżnorodność i ekologia populacji zwierzęcych w środowiskach zurbanizowanych*, NICE Bydgoszcz 2002, s. 263-267; A. Czapulak, J. Betteja, *Liczebność i rozmieszczenie kolonii lęgowych gawrona *Corvus frugilegus* na Śląsku w latach 90. XX wieku*, „Ptaki Śląska” 2002, nr 14, s. 5-25.
- ¹² Z. Kasprzykowski, *op. cit.*, s. 63-69; J. Pietrowiak, *op. cit.*, s. 108-116.
- ¹³ J. Antczak, *Populacja lęgowa gawrona *Corvus frugilegus* na Pobrzeżu Koszalińskim w latach 1986–2004*, w: L. Jerzak, B.P. Kavanagh, P. Tryjanowski (red.), *Ptaki krukowate Polski*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2005, s. 627–640.
- ¹⁴ A. Zbyryt, M. Zbyryt, P. Siwak, Z. Kasprzykowski, *op. cit.*, s. 25-39.
- ¹⁵ S. Kuźniak, G. Lorek, S. Maćkowiak, J. Kosicki, *Gawron *Corvus frugilegus* na Ziemi Leszczyńskiej*, w: L. Jerzak, B.P. Kavanagh, P. Tryjanowski (red.), *Ptaki krukowate Polski*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2005; J. Ptaszyk, A. Winiecki, *Gawron *Corvus frugilegus* w Wielkopolsce – liczebność populacji lęgowej i jej zmiany oraz wybrane elementy biologii i ekologii rozrodu*, w: L. Jerzak, B.P. Kavanagh, P. Tryjanowski (red.), *Ptaki krukowate Polski*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2005, s. 557-577.

THE BREEDING POPULATION OF ROOK *CORVUS FRUGILEGUS* IN THE LAND OF PŁOCK

Summary

The article presents the number and distribution of breeding colonies of rook *Corvus frugilegus* in the land of Płock. The inventory was carried out at the turn of 2014/2015 in the area of 3351 km². 36 colonies were found, including 2622 nests, and the total size of the population was estimated at 2700 – 3000 of breeding pairs. Average density of breeding couples amounted to 78 pairs/100 km². The biggest colony (443 nests) was found in Drobin – it consisted 17% of all inventoried nests. Other large colonies were found in Mała Wieś (310), Radzanów (274), Bielsk (271), Staroźreby (246). The majority of colonies was found in towns – 22 colonies (61,1%) in which 1037 couples nested there. 14 colonies (38,8%), consisting of 1585 (60,5%) pairs, were found in the country. Rooks built their nests in at least 14 types of trees. Most often their nests were located on: poplars *Populus* sp., maples *Acer* sp., linden trees *Tilia* sp., alder trees *Alnus* spp., horse chestnut trees *Aesculus* spp. and ash trees *Fraxinus* sp. The contribution of other trees was substantially lower. In the course of field works several types of threats and negative actions directed at the colony of rook were identified. These included inter alia: disturbing birds by the noise of shots and reproduction of voices of predatory birds; cutting tree branches and removing nests in the whole colony outside the nesting period.